

**"INKLYUZIV TA'LIM:FARQLARNI EMAS,
IMKONIYATLARNI BIRLASHTIRADI"**

Nishanova Aziza Mirzaxmadovna

Turan International University O'qituvchisi

Karimjonova Shahnoza Hayrullo qizi

Turan International University

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning mazmun-mohiyati, uning ta'lim jarayonida barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratishdagi ahamiyati yoritilgan. Inklyuziv yondashuv o'quvchilarning jismoniy, ijtimoiy yoki individual farqlariga emas, balki ularning imkoniyat va ehtiyojlariga e'tibor qaratishni nazarda tutadi. Maqolada ta'lim muhitini moslashtirish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda har bir o'quvchining ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlash muhim omillar sifatida ko'rsatilgan. Shuningdek, inklyuziv ta'limning tenglik, hamkorlik va ijtimoiy integratsiyani rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, teng imkoniyat, ta'lim muhiti, individual ehtiyoj, ijtimoiy integratsiya, pedagogik yondashuv.

Аннотация: В статье раскрываются сущность инклюзивного образования и его значение в обеспечении равных возможностей для всех обучающихся. Инклюзивный подход предполагает внимание не к различиям учащихся, а к их возможностям и индивидуальным образовательным потребностям. Особое внимание уделяется адаптации образовательной среды, развитию профессиональных компетенций педагогов и обеспечению активного участия каждого учащегося в учебном процессе. Также рассматривается роль инклюзивного образования в формировании равенства, сотрудничества и социальной интеграции.

Ключевые слова: инклюзивное образование, равные возможности, образовательная среда, индивидуальные потребности, социальная интеграция, педагогический подход.

Abstract: This article examines the essence of inclusive education and its importance in ensuring equal opportunities for all learners. An inclusive approach focuses not on students' differences but on their abilities and individual educational needs. The study highlights the importance of adapting the educational environment, developing teachers' professional competencies, and ensuring the active participation of every learner in the educational process. The article also discusses the role of inclusive education in promoting equality, cooperation, and social integration.

Keywords: inclusive education, equal opportunities, educational environment, individual needs, social integration, pedagogical approach.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri har bir bolaning, uning individual xususiyatlari va ta'lim ehtiyojlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Inklyuziv ta'limning mohiyati o'quvchilar o'rtasidagi farqlarni ajratish emas, balki mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish, ta'lim muhitini individual ehtiyojlarga moslashtirish va barcha o'quvchilarning ta'lim jarayonida teng ishtirokini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning muhim huquqiy asoslari shakllantirilgan. Jumladan, 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan O'RQ-637-son **"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun** ta'lim sohasidagi asosiy huquqiy kafolatlarni belgilaydi.¹ Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son **"Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori** inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha muhim strategik yo'nalishlarni belgilab berdi.² Mazkur qaror asosida 2020–2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi **638-son qarori** bilan alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlar tasdiqlangan.³ Mazkur hujjat umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning amaliy mexanizmlarini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Shu asosda inklyuziv ta'limni faqat alohida ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim muhitiga jalb qilish jarayoni sifatida emas, balki **ta'lim muhitini barcha o'quvchilar uchun qulay, teng va moslashuvchan tashkil etish tizimi** sifatida baholash zarur. Bunda o'qituvchining individual yondashuvi, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishi, ota-ona va ta'lim muassasasi hamkorligi hamda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari muhim omil hisoblanadi.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-son qarori. 2020-yil 13-oktabr.

³ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 638-son qarori. 2021-yil 12-oktabr.

Mazkur maqolaning maqsadi — inklyuziv ta'limning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ta'lim jarayonida teng imkoniyatlarni yaratishning samarali usullarini aniqlash hamda “farqlarni emas, imkoniyatlarni birlashtirish” tamoyilining amaliy ahamiyatini asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Inklyuziv ta'lim masalasi xalqaro pedagogik tadqiqotlarda keng o'rganilgan. UNESCO tomonidan 1994-yilda qabul qilingan **Salamanka bayonoti** inklyuziv ta'limning muhim tamoyillarini belgilab, barcha bolalarning birgalikda ta'lim olishi va ta'lim muassasalarining o'quvchilarning turli ehtiyojlariga moslashishi zarurligini ta'kidlaydi. UNESCOning “**Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All**” hujjatida inklyuziv ta'lim o'quvchilardagi farqlarni muammo sifatida emas, balki ta'lim jarayonini boyituvchi imkoniyat sifatida ko'rish zarurligi bilan izohlanadi.⁴ Unda ta'lim muassasasining tashkil etilishi, o'quv dasturlari va pedagogik metodlarni o'quvchilarning xilma-xil ehtiyojlariga moslashtirish muhimligi qayd etilgan. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda inklyuziv ta'limning asosiy mezonlari **teng imkoniyat, ta'lim olishdagi to'siqlarni kamaytirish, individual yondashuv va barcha o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faol ishtiroki** bilan bog'lanadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'lim samaradorligi uchun o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, moslashuvchan o'quv dasturlari va qulay ta'lim muhiti muhim ahamiyatga ega.⁵

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda inklyuziv ta'limning pedagogik va ijtimoiy ahamiyatini aniqlash maqsadida **nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, hujjatlarni o'rganish va umumlashtirish** metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini inklyuziv ta'limga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlarning metodik hujjatlari hamda ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari — **teng imkoniyat, individual yondashuv, ta'lim olish imkoniyatini kengaytirish va barcha o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlash** mezonlari asosida tahlil qilindi. UNESCO yondashuvida ham inklyuziya va tenglik ta'lim tizimining muhim tamoyillari sifatida belgilanadi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limning samaradorligi, avvalo, barcha o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish va ta'lim muhitini ularning individual ehtiyojlariga moslashtirish bilan bog'liq. UNESCO tadqiqotlarida

⁴ UNESCO. *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Paris: UNESCO, 2005.

⁵ UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All*. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2020.

ham inklyuziyaning asosiy vazifasi o'quvchidagi muammoni izlash emas, balki uning ta'lim olishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni aniqlash va bartaraf etish ekani ta'kidlanadi. Tahlil natijasida inklyuziv ta'limning samaradorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida **o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, moslashuvchan o'quv dasturi, qulay ta'lim muhiti, individual pedagogik yondashuv va ota-ona bilan hamkorlik** aniqlandi. Xususan, o'qituvchilarning inklyuziv metodlarni amaliy qo'llash bo'yicha tayyorgarligi yetarli bo'lmasa, ta'lim jarayonida mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish qiyinlashadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo mamlakatlarining qariyb 40 foizida o'qituvchilar uchun inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus tayyorgarlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Tadqiqotda yana bir muhim natija sifatida **moslashuvchan o'quv dasturining ahamiyati** belgilandi. Barcha o'quvchilarni yagona standart asosida baholashdan ko'ra, ularning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'qitish inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi. UNESCO materiallarida ham moslashuvchan o'quv dasturi barcha o'quvchilarning kuchli tomonlari va ehtiyojlarini hisobga olish imkonini beruvchi muhim vosita sifatida ko'rsatiladi. Shuningdek, tahlil shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim faqat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni umumiy sinfga jalb etish bilan cheklanmaydi.⁶ Uning asosiy mazmuni **barcha o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, o'z imkoniyatlarini namoyon qilishi va teng sharoitda rivojlanishi uchun zarur pedagogik muhitni yaratishdan iborat**. Shu sababli inklyuziv ta'limni "farqlarni emas, imkoniyatlarni birlashtirish" tamoyili asosida tashkil etish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishda **o'quvchini o'zgartirishdan ko'ra, ta'lim muhitini o'quvchiga moslashtirish** samaraliroq ekanini ko'rsatdi.⁷ Buning uchun pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash, moslashuvchan o'quv dasturlarini joriy etish va maktab-oila hamkorligini kuchaytirish zarur.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyat yaratishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yondashuvdir. Uning asosiy maqsadi o'quvchilar o'rtasidagi farqlarni ajratish emas, balki har bir bolaning individual imkoniyatlari va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishdan iborat. Inklyuziv ta'lim orqali o'quvchilarda o'zaro hurmat,

⁶ UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All*. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2020.

⁷ Muminova L.R., Shomahmudova R.Sh., Axmedova Z.M. *Inklyuziv ta'lim*. Toshkent, 2019.

hamkorlik, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat kabi sifatlarni shakllantirish imkoniyati kengayadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim samaradorligi o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, ta'lim muhitining moslashuvchanligi, individual pedagogik yondashuv va ota-onalar bilan samarali hamkorlikka bevosita bog'liq. Shu sababli inklyuziv ta'limni rivojlantirish faqat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni ta'lim jarayoniga jalb qilish bilan cheklanmasligi, balki butun ta'lim tizimini barcha o'quvchilar uchun ochiq va qulay tashkil etishni nazarda tutishi lozim.

Tavsiyalar

- Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga oluvchi moslashuvchan ta'lim yondashuvlarini keng joriy etish.
- Pedagoglarning inklyuziv ta'lim bo'yicha kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish va amaliy treninglar tashkil etish.
- Ta'lim muhitini barcha o'quvchilar uchun jismoniy, pedagogik va psixologik jihatdan qulaylashtirish.
- O'quvchilarning bilimini baholashda ularning individual rivojlanish dinamikasi va imkoniyatlarini ham hisobga olish.
- Maktab, ota-ona, pedagog va mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.
- Inklyuziv ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual ta'lim strategiyalaridan samarali foydalanish.
- O'quvchilar o'rtasida kamsitishning oldini olish, o'zaro hurmat va hamkorlik muhitini shakllantirish.

Xulosa qilib aytganda, **inklyuziv ta'lim — bu farqlarni bartaraf etish emas, balki mavjud farqlarni ta'lim jarayonini boyituvchi imkoniyatga aylantirishdir.** Har bir o'quvchining imkoniyatini ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan ta'lim tizimi nafaqat ta'lim sifatini, balki jamiyatdagi ijtimoiy tenglik va hamjihatlikni ham mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-son qarori. 2020-yil 13-oktabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 638-son qarori. 2021-yil 12-oktabr.
4. UNESCO. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education: Access and Quality*. Salamanca, Spain, 1994.

5. UNESCO. *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Paris: UNESCO, 2005.
6. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education – All Means All*. Paris: UNESCO, 2020.
7. UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All*. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2020.
8. Muminova L.R., Shomahmudova R.Sh., Axmedova Z.M. *Inklyuziv ta'lim*. Toshkent, 2019.